

Rafał Borkowski

"Prusowie i Krzyżacy w mrokach tajemnic", pod red. T. Sowińskiego, Olsztyn 2012 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 1, 166-168

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

jeden mieszkał w NRD, a drugi w Niemczech Zachodnich, znalazły swoje odzwierciedlenie w powieści Surminskiego *Kein schöner Land* (1993), a nie w *Polninken oder Eine deutsche Liebe*.

Pozostaje jeszcze do wyjaśnienia sprawa, którą Ossowski podjął w kwestii druku polskiego przekładu powieści Wiecherta *Missa sine nomine* w 1958 r. w warszawskim Instytucie Wydawniczym PAX i opuszczeniem w polskiej edycji ważnych partii, co zaciemniło lokalizację akcji tej powieści w Prusach Wschodnich. Miało to związek z moimi uwagami, jakie zawarłem o tej książce w publikacji *Warmia i Mazury w literaturze polskiej i niemieckiej w latach 1945–1995* (1997). Stwierdziłem, że przez to trudno było umiejscowić sceny najazdu czołgów sowieckich na furmanki z uciekinierami. W latach 1984–1986 byłem związany z tą oficyną jako pracownik i doświadczałem na własnej skórze, jak ostro reagowała cenzura na zawartość treściową książek z emblematem Drzwi Gnieźnieńskich (logo PAX-u), więc równie dobrze sam wydawca, przewidując trudności z pozyskaniem zezwolenia na druk, mógł usunąć te fragmenty przytoczone przez Ossowskiego przed oddaniem tekstu cenzorowi. Takie sytuacje przed rokiem 1989 zdarzały się często, zwłaszcza w przypadku przekładów literatury obcej, nie mówiąc już o książkach dotyczących walki zbrojnej w latach okupacji lub roli Kościoła w kształtowaniu tożsamości narodowej. Po latach w rozmowach ze starszymi redaktorami próbowałem ustalić, jak to właściwie z tą powieścią Wiecherta było, lecz nikt nie potrafił mi dać jednoznacznej odpowiedzi.

Moje uwagi nie pomniejszają znaczenia ani wartości opracowania Mirosława Ossowskiego. Stanowi ono ważne i potrzebne kompendium wiedzy o niemieckich tekstach literackich o Prusach Wschodnich. Poza tym autor wzbogacił książkę biografiami czternastu twórców, a wśród nich kilku mało znanych.

Jan Chłosta

***Prusowie i Krzyżacy w mrokach tajemnic*, pod red. T. Sowińskiego, Olsztyn 2012, ss. 264.**

Problematyka dziejów Prusów i Krzyżaków cieszyła się i cieszy nadal dużym zainteresowaniem historyków i nie tylko. Również czytelnicy nieparający się zawodowo historią sięgają po tego typu literaturę, zwłaszcza gdy zawiera elementy sensacji, spisku i niezwykłości. Omawiana książka *Prusowie i Krzyżacy w mrokach tajemnic* z pewnością wpisuje się w ten nurt i odpowiada na zainteresowanie czytelników wspomnianą problematyką. Praca została wydana przez

Wydawnictwo „Regionalista”, powstałe 1 kwietnia 2008 r., którego celem jest wydawanie książek popularyzujących historię terenów dzisiejszego województwa warmińsko-mazurskiego. W ciągu czterech lat wydawnictwo wydało sześć tytułów, spośród których *Prusowie i Krzyżacy...* są pracą najnowszą. Książka powstała dzięki współpracy grupy pasjonatów historii regionalnej, głównie starożytnej i średniowiecznej. W gronie autorów znalazły się osoby zawodowo, jak i amatorsko zajmujące się historią. Autorzy opisali wiele dotychczas nieznanych lub mało znanych wydarzeń, a niektóre, wydawałoby się znane kwestie, ukazały w zupełnie nowym świetle. Publikacja stanowi swego rodzaju rozszerzenie powstałej w 2009 r. pracy pt. *Regionaliści Warmii i Mazur ujawniają tajemnice*. W odróżnieniu od prac stricte naukowych, omawiana książka ma charakter popularny, o czym informuje krótki wstęp, który przybliży także cel powstania publikacji. Składa się ona z ośmiu referatów siedmiu autorów, w których obszar rozważań został zawężony do terytorium dawnych Prus Książęcych i Warmii.

W książce w interesujący sposób ukazano takie zjawiska, jak pierwotne pismo pruskie, kwestie miejsc i obrządków religijnych, granice plemienne, poruszono także wciąż ważną sprawę dawnych i dzisiejszych poglądów Polaków na Zakon Szpitala Najświętszej Maryi Panny Domu Niemieckiego w Jerozolimie.

Pierwszy referat autorstwa Ryszarda Bitowta nosi tytuł *Pierwotne pismo pogańskich Prusów*. Autor przedstawia w nim skomplikowany, dotychczas wciąż niezbadany w pełni, system znaków, jakimi posługiwali się Prusowie do XVI, a nawet do XVII w.

W kolejnym tekście, stanowiącym niejako kontynuację referatu Bitowta, *Kamienie kultowe Prusów – ołtarze starej wiary* Robert Klimek opisuje potężnej wielkości głazy, które w czasach pogańskich stanowiły miejsce kultu Prusów, a być może również ołtarze ofiarne. Autor omawia także swoje działania zmierzające do ochrony tych zabytków, które w przeszłości bardzo często były niszczone lub wykorzystywane jako tani surowiec w zakładach kamieniarskich.

Referat Wiesława H. R. Kołłątaja *Zagadka znaków na leśnym głazie*, tak jak poprzednie, omawia problem zagadkowych znaków, jakie można znaleźć na dużych głazach na terenie całego województwa warmińsko-mazurskiego.

Tekst Jerzego Necio został zatytułowany *Herkus Monte – wódz Natangów*. Autor, który sam o sobie pisze, że jest zafascynowany postacią najwybitniejszego spośród wodzów pruskich, w niezwykle ciekawy, a wręcz sensacyjny sposób opisuje dzieciństwo przyszłego wodza pruskiego, jego młodość spędzoną w Niemczech oraz zaangażowanie w czasie drugiego powstania pruskiego.

W referacie zatytułowanym *Krzyżacy inaczej* Szymon Kazimierski podjął się trudnego zadania opisanego i wyjaśnienia zmian, jakie zaszły w światopoglądzie Polaków na historię zakonu krzyżackiego od XIX w. do dzisiaj.

Tekst autorstwa Tadeusza Szambora *Strażnicy granic* poświęcony został opisowi relacji i zatargów granicznych (XIII–XV w.) między książętami mazowieckimi i królami Polski z jednej strony a zakonem krzyżackim z drugiej. Autor opisał, kto w średniowiecznej Polsce zajmował się obroną granicy polsko-krzyżackiej, scharakteryzował też zjawisko szpiegostwa krzyżackiego w Polsce. Pewną ciekawostkę stanowi próba odpowiedzi na pytanie, czy Sienkiewiczowski Jurand ze Spychowa mógł być postacią autentyczną.

Referat *Zamkowe tunele* autorstwa Tomasza Sowińskiego ukazuje niezbadany dotychczas problem owianych legendą tuneli zamkowych na terenie Warmii i Mazur. Sowiński podjął się wyjaśnienia, gdzie, po co i w jaki sposób budowano w średniowieczu tunele pod zamkami oraz dlaczego dzisiaj wiele instytucji i osób prywatnych zaprzecza, jakoby takie tunele istniały.

Ostatni tekst, napisany przez wymienionego wcześniej Wiesława H. R. Kołłątaja, nosi tytuł *Centrum Prusów a środek biskupiej Warmii*. Autor przedstawia w nim okoliczności powstania biskupstwa warmińskiego (od XIII do końca XVIII w.).

Każdy referat zawiera na końcu listę źródeł i literaturę, bez podziału jednak na źródła i opracowania; są to pozycje zarówno w języku polskim, jak i niemieckim. Atrakcyjność publikacji podnoszą liczne zdjęcia, szkice i mapy zamieszczone w książce. Stanowią one bardzo ważny element, pozwalający czytelnikowi lepiej odnaleźć się w treściach omawianych w publikacji, a także zachęcający do odwiedzenia przedstawionych miejsc. Praca została napisana dobrym stylem, wskazanym w publikacjach popularnonaukowych.

Pomimo kilku usterek (literówki) i wspomnianego wyżej braku podziału bibliografii na źródła i opracowania, należy uznać, że dobrze się stało, iż do rąk czytelników trafiła tak interesująca publikacja. Głęboki szacunek i podziw budzą starania autorów, którzy nie szczędząc czasu i wysiłku kontynuują podjęte po wojnie działania mające na celu popularyzację historii Warmii i Mazur. Pozostaje mieć nadzieję, iż kolejna książka Wydawnictwa „Regionalista” *Tajemnice Warmii i Mazur oraz poligonu Stablack* okaże się równie udaną pracą popularyzującą historię regionalną.

Rafał Borkowski